

Piyasa Nasıl İşler?

Koray Çalışkan

koray.caliskan@boun.edu.tr

Bu sayfa dahil gazetelerin ekonomi bölümlerine kısaca bir bakın. Hepsi piyasalardan bahsediyor. Bu garip şeyler iniyor, çıkıyor, tepki veriyor, cezalandırıyor, ödüllendiriyor, krize giriyor, krizden çıkıyor. Ordu bile onlara göre hiza alıyor, onca kudretine rağmen, piyasalar tedirgin olmasın diye cuma akşamları tedirgince darbe yapıyor.

Öyle önemli ki piyasa, dünyanın en yaygın ve radikal toplum mühendisliği deneyinin merkezinde yer alıyor. Son çeğrek yüzyıldır devam eden neoliberal deney iktisadi esneklik yaratacağım diye kaskatı ve değişmeyen bir programı bütün dünyaya dayatıyor, geleceğimizi piyasa dediği şeyin omuzlarına yüklüyor.

Bunca güvenilen şeyin ne olduğunu biliyor olmamız gerek değil mi? Şimdi sıkı durun. Piyasanın ne olduğunu açıklamayı amaçlayan ve tüm neoliberal reformların akıl hocası neoklasik iktisat, Douglass North'un söylediği gibi piyasanın ne olduğundan hiç bahsetmiyor.

Yaklaşık 6 yıl önce piyasanın ne olduğunu ve asli piyasaların nasıl işlediğini merak etmeye başladım. İlk elimi attığım yer, iktisat kitaplarıydı. Hata! Dünyadaki asli piyasaların nasıl işlediğini yazan bir kitap bile bulamadım. İktisatçılar meğer normatif iş yapıyorlarmış, onlar kendi kafalarındaki dünyayı anlamaya çalışıyorlar. Bizimkini ona uydurmaya teşne bir siyasi bilimleri var.

Sosyal Bilimler ise gerçekten piyasaların nasıl işlediği çalışan yüzlerce örnek verdi bana. Ancak bu çalışmalar da yerel ve sınırlı piyasalar üzerineydi. Sudan'daki bir sığır piyasası, ya da Tokyo'daki balık piyasası hakkında bir şeyler öğrenmek mümkündü. Fakat büyük bir küresel piyasa hakkında bir bilgi bulamıyordunuz. Tanımadığımız insana hemen güvenmezken, nasıl olur da bütün geleceğimiz bu piyasa denilen ve hiç tanımadığımız şeye teslim edilirdi?

Böylece piyasanın ne olduğunu anlamaya karar verdim. Öyle bir konu bulmalıydım ki her piyasa hakkında konuşmak mümkün olsun. Endüstriyel ve tarımsal üretim ve değişim ilişkilerinin merkezinde yer alan pamuğu seçtim. Hem sömürgeciliğin hem de kapitalizmin doğuşuna tanıklık eden bu minik ama kudretli bitki, finansal piyasalarla da içiçeydi.

Dünya piyasaları ancak içlerine girince anlaşılır. Ben de öyle yaptım ve vadeli işlemler, opsiyon ve spot emtia piyasalarında çalışmak isteyenler için açılmış dünyadaki tek kurs olan ABD'nin Memphis kentindeki ticaret okuluna yazıldım. Dünyanın kırktan fazla ülkesinden gelen tüccarın katıldığı bu kursta ben hariç herkes piyasalardan para kazanmak için oradaydı. Zor bir kuramsal bölümden sonra, staja başladık. Hepimizin elinde yaklaşık 10 milyon dolarlık "küçük" bir platform vardı. Hergün pamuk piyasalarını izliyor ve ticaret kararları alıyorduk. Kısa bir süre sonra kursun en başarısız öğrencisi olarak kursun yöneticisinin dikkatini çektim! Verdiğim her karar yanlıştı. Dünya piyasalarında en güvenilen ve ünlü tüccarlardan biri olan hocam, "siz akademisyenler gerçek hayatta gerçekten başarısızmışsınız" diye dalgasını da geçerek, beni sorunu konuşmaya davet etti.

Bir öğle yemeği yedik. Nasıl oluyor da hep yanlış karar veriyorsun diye sordu. Onun da ilgisini çekmişti. Zira tutarlı olarak hep yanlış yapmak da zordu piyasalarda.

Nihayetinde ya inecek ya çıkacak. Maymunlarla yapılan deneyler bile bir sürüsünün para kazandığını gösteriyor.

“Anlamıyorum” dedim. “Pamuk piyasasında karar vermem gerekiyor. Ama ortada gerçek pamuk yok. Pamuk fiyatları pamuk arzı ve talebiyle oluşur. Ama siz pamukla ilgilenmiyorsunuz bile”. Bill Griffin güldü, kahvesinden minik bir yudum alarak, havadan sudan konuşur gibi sıradan bir edayla, “Gerçek pamuğa kafayı taktığın için, piyasayı anlayamıyorsun. Pamuğun gerçek fiyatını öğrenmek istiyorsun, gerçek hayatta pamuk kaç para eder, onu soruyorsun. Ama piyasa gerçeklik üzerinden yapılan ticarete dayanmaz. Piyasa algılar üzerinden alım satım yapar” dedi.

Değişim, gerçeklik ve algı meselesini anlamak, piyasayı anlamak demek. O günden sonra bambaşka varsayımlarla piyasalarda “trading” denilen şeyi yaptım. Kurs bittiğinde en başarılı ikinci tüccar oldum. Birinci olan daha sonra gerçek hayatta battı. Önümüzdeki bir kaç hafta boyunca piyasaların nasıl işlediğine bakacağız. Gerçek hayatta “başarılı” olmak isteyenler de, gerçekliği anlamak değil değiştirmek lazım diyenler de istifade edeceklerdir.

Aslen siyasi sorunları iktisadi bir araçla çözmeye yelteniyor